

CEMENT

Piše: Saša Ćirić

TREBA LI SPALITI KONTRABAS?

Na kraju romana *Pas i kontrabas* narator Filip Isaković, kontrabasista, domogavši se *uslovne* slobode u Đenovi, tokom nastupa sa tamnoputim muzičarima iz Timbuktua pomišlja, ako se ikada vrati u Beograd i odluči da nastupi kao muzičar, da će nalik Majlsu Dejvisu, „motherfuckeru iz East St. Louisa“, svirati leđima okrenut publici. I ostaće tako okrenut, u svojevršnom protestu i nadahnuću, „sve dok psi budu pitomi, a iz duše kontrabasa se bude čuo moj džez“. No „slučaj komedijant“ je instalirao drugačiji scenario i onaj ko je obznanio Noć Republike, u kojoj se ne nazire jutarnje videlo, prihvatio je da bude laureat nagrade koju je pre deset godina bojkotovao. Suočio se sa žirijem, medijima i publikom na ovoj „čudnovatoj pozornici“, dakle nastupio je sučelice, ili licem u lice, ili, najtačnije, anfasom prema objektivima kamera i foto-aparata.

Ali psi, oni što proždiru bogohulne knjige i predaju ih purgativnom ognju, ovde nikad nisu pitomi. Štaviše, horski lavež, umnožen rotacijom štampe u desetine hiljade optužujućih pamfleta, podigao se dan pred dodelu NIN-ove nagrade, vabeći nove laveže i kevtañja, koja nisu izostala i koja ne prestaju nedeljama nakon što je nagrada uručena.

O čemu poje ovaj ubogi arlauk koji se kao eho pronosi iz jednog do drugog studija javnog servisa, od radijskog do televizijskog i obratno, i od nefiltrirane gostoljubivosti društvenih mreža do *investigativnog* novinarstva tabloida?

O strahu, gluposti i nečistoj savesti poje.

POZORJE ISTO, ČEST DRUGA: ŽARAČ ŽIRIJA I SVRAB NESNOSNI

Za neupućene i nepažljive akteri su: bojkotaši NIN-ove nagrade, njihovi avdokati i pomagači, NIN-ov žiri, laureat i njegov roman *Pas i kontrabas*. Zaplet kreće bočno: bojkotaši napadaju nestručnost žirija, rasplet dolazi preuranjeno (praecox): advokati bojkotaša osporavaju nagradu a pomagači kinje laureata. Kraj je otvoren, zapravo radnja i dalje traje. Institucionalni voajeri suzdržano kibicuju, bojkotaši se šire, koliko mogu (pauca bi da svojom mrežom premeže svet). Oni dosad zaptiveni se srećno autuju, političari se zablenu u bojkot ili protiv njega, a javnost odavno forsira dremež. Sledi razrada „političke pozadine“ ili ideološkog багаža književnog bojkota i napada na NIN-ovu nagradu i njenog najnovijeg laureata. Da je reč o kritičarskom neiskustvu, nekompetenciji ili sumnjivom ukusu ovogodišnjeg žirija, teško da bi se iko sem izostavljenih autora oglasio.

Pogledajmo poslednje desetleće: 2010. tek su retki ukazivali na sukob interesa dvojice članova žirija, od kojih je jedan, predsednik, Vasa Pavković, bio urednik nagrađenog romana Gordane Ćirjanić, *Ono što oduvek želiš*, izdanje Narodne knjige, iako je u završnom glasanju svoj glas podario drugom romanu (ranijeg autora Narodne knjige). Retko ko se usprotivio katastrofalnim promašajima da se nagrade *Arzamas* Ivane Dimić (2016) i *Tai* Gorana Gocića (2013) (gle koincidencije, autorka koja će kasnije potpisati Apel intelektualaca o Kosovu i autora čestog gosta na Mečavniku). Retko ko je pisao o prosečnosti ostvarenja *Islednik* ili *Kuća sećanja i zaborava*. Ili *Velikog rata*, stereotipne proze nastale u osvitu velikog jubileja. Niti je iko digao glas zbog „drskosti“ autora *Luzitanije* da se lik majora Gavriovića, branitelja Beograda 1915. povuče sa položaja i spase živote svojih vojnika. Odnosno prozvao žiri zbog novog promašaja da se umesto romanu *Uhvati zeca* Lane Bastašić dodeli nagrada kvaziprozaisti Vladimiru Tabaševiću.

U celoj dekadi tek jedna pronicljiva odluka da se 2011. nagradi poetička inovacija Bernardijeve

sobe Slobodane Tišme (dozvoljavam da neko drugi može da vidi da ih bilo više, još jedna ili dve, ne više od toga). I nijedan masovni bojkot zbog nejasnih kriterijuma po kojima redakcija NIN-a bira članove NIN-ovog žirija, nijedna medijska kampanja zbog toga što članovi žirija „nagrade književne kritike za najbolji roman godine“: (više ili manje) ne pišu književnu kritiku, ne poznaju savremeni roman, dive se delima pop i palp literature, omalovažavaju dela autorki, kratkoviđi su ili ignorantni za nove poetike ili padaju ničice pred tragičkom sudbinom naciona i drugim kolektivnim udesima i *gadostima*. Paradoks ili ne, žiri sumnjivih kompetencija izabrao je roman *Pas i kontrabas* koji spada u najbolje romane koji su dobili NIN-ovu nagradu od 2000.-te godine do danas.

INTERMEZZO: STUDIJA (LJUBAVNOG) SLUČAJA ILI TRAGEDIJA SLUŽBENIKA INSTITUTA

Ako niste znali, otkriće vam u Kuriru Igor Perišić, teoretičar književnosti, da je „Saša Ilić novi Ratko Mladić“. Malo sam zbunjen: da li to u Kuriru prihvataju tvrdnju da je biti Ratko Mladić nešto nepobitno loše? Ispada da su se i tabloidi pokvarili (moj naslov za ovaj članak: Saša Ilić pokvario tabloid).

Vratimo se „ogorčenom“ stručnjaku (ovo ogorčen Kurir je sam metnuo u nadnaslov članka). Kako „promocija ove vrste poetike i ideologije, u negativnom odrazu“ Sašu Ilića preobražava u komandanta vojske RS? Da čujemo naučnog saradnika Instituta za književnost i umetnost u Beogradu i bivšeg predsednika Srpskog književnog društva: „On (S. I., ne R. M., prim. a.) vrši diskurzivnu pripremu novih ratova na ovim prostorima, kako bi napunio džepove onih koji bi, 25 godina posle završetka ratova i dalje da nas mire“. Eto teorijske alhemijske formule: kada evociraš ratne zločine, recimo u romanu *Pas i kontrabas* zločin na Koričanskim stenama, za koje su odgovorne jedinice Ratka Mladića, ti u stvari pripremaš svoje čitaoce za nove ratove. Jer, književni teoretičar Perišić otkriva paklenu zaveru NIN-ovog žirija i laureata: postoji formular za dobijanje NIN-ove nagrade „Mora se slediti politika denacifikacije i kulturne dekontaminacije, prostim prepisivanjem nemačkog glavnog kulturnog toka“.

Takođe, najuži izbor pokazuje drugu tačku ideološke agende rada ovogodišnjeg NIN-ovog žirija jer u tom izboru „sve pršti od jugoslavštine i partizanštine“. Što ne samo da je bljak i fuj, nego je za naučnog kolaboracionistu Perišića „besmisleno“: „jer se neprestano izmišlja neki nepostojeći fašizam, kako bi se stvorio imaginarni neprijatelj“. Da sam na mestu Gorana Davidovića Firera, Miše Vacića, Šešelja i ostalih, iskreno bih se uvredio.

„Ma koliko čudno zvučalo, bez antifašizma nema ni fašizma“. Maestralno. Biti antifašista danas, kada fašizma nema ni od korova, znači prizivati i stvarati fašizam. Dakle, antifašisti su odgovorni za nastanak fašizma, jer poštteni fašisti ne bi ni imali potrebe da se autuju, poput nepristrasnog mada ogorčenog teoretičara Perišića, jer bi država ionako sve što treba uradi-

CEMENT

Saša Ćirić: Treba li spaliti kontrabas?

anti CEMENT

Zorana Simić: Preko blata do zvezda

MIKSER

Nađa Bobičić: Kontinuiteti i diskontinuiteti na književnoj sceni

ŠTRAFTA

Aleksandra Sekulić: Za one sa starijim ulaznicama

ARMATURA

Vladimir Bjeličić: Šta se, zaboga, dogodilo sa strukom?

ZID

Marijana Markoska: Studija drevnog papira

la umesto njih. Kad bolje razmislim, ima tu nekog đavola.

A razume se, antifašizam se forsira „da bi se napunili levi fondovi“. Ali ne samo s tim ciljem. Neka pripaze domaće službe: Ilić, Saša radi u sprezi sa Hemonom, Aleksandrom da se ukine Srpska, Republika. Nije jasno kako je teoretičar Perišić došao u posed ovog krucijalnog uvida, ali treba mu verovati na reč.

Kažu ljudi da je collaborateur Perišić neko bio levičar. Pa šta, ima levičara kojima se u jednom trenutku smuču jugoslavština i partizanština. Radioaktivnost srpske sredine je tako posle Ćirjakovića, Bazdulja i Tabaševića odnela novu žrtvu. Slava im.

U igrokazu su razotkriveni levi (antiratni) profiteri, izazivači novih ratova evokacijom dokazanih ratnih zločina, ergo novi Ratko Mladići, i negatori, ali ne gonocida u Srebrenici, već Republike Srpske.

Stani malo, ako je Ilić novi Mladić a Mladić je krvavi utemeljitelj Republike Srpske, kako sad to da Saša Ilić-Mladić radi na rušenju Republike Srpske?

POZORJE ISTO A ZAVRŠNO, NALIČJE: ČUVARI SVETINJA

Pošto nas je službenik-collaborateur Perišić zabavio na kratko, vratimo se tamnom jezgru naših dana i, gle, novog *psećeg veka*. Službenik Perišić nažalost nije usamljeni pojedinac inficiran PTSP-korona virusom koji obično zahvati domaću kritičku inteligenciju kad se ova zaželi malo medijskog publiciteta, zavijaćne krvi i tla i „zraka! I mleka! I bele jutarnje rose“.

Ovu hranljivu tvar svojom rukom bojkotašima obezbeđuje Kecmanović, Vladimir, u fotelji urednika kulturno-umetničkog programa RTS-a, kobajagi izabran po najvišim i najtransparentnijim kriterijumima koje zahteva od redakcije NIN-a. No, i ovaj literarni mediokritet i agresivni arivista, tek je simptom autističke i revizionističke devijacije srpskog kulturnog mejnstrima u kome ruku pod ruku, strojev korak pred strojev korak, nastupa kulturni esta-

Strah mi boginjo nacije pevaj,

*štono osamnaest književnika u hiljade duševnih uvali jada,
i s njima mnogi se sholar, mediokritet lak i naučenjak bedni
vinu da stupi nogom, možda poganom, na branik otadžbine,
u pseće kolo i čopor istine, da bdi nad masovnim grobnicama,
da psećim jezikom i učenim očnjacima zatre svedoke
i sveti povede rat za čist obraz ruku krvavih i čistu književnost
našu nasušnu.*

blišment, nepodnošljivo isti pod demokratama i naprednjacima.

Ne treba da vas zavara očigledan stranački sukob titana, opozicionih i režimskih: njihova duša satkana je od istog tkiva, od istog prediva. De la mème farine, rekao bi Kiš. Nije ovde reč o tome kakav je roman Saše Ilića, njegovu vrednost ne osporavaju ni službenik Perišić ni bojkotaš Marojević, naprotiv, ističu je. Nije čak reč ni o tome, da parafraziram Močnika, koliko „angažovanosti“ estetika romana može da podnese a da ne postane pamflet. Jer se o odnosu idejne tendencije i naracije može govoriti u svim proznim knjigama Saše Ilića, pa i u ovoj, najsloženijoj i najboljoj, što će biti predmet posebnog prikaza.

Ali ne beru gajle ogorčeni teoretičar Perišić, zastavnik Kecmanović na privremenoj otkomandi u televiziji ili profesor Jerkov tankočutno uznemiren svinjama i naturalizmom u nagrađenom Iličevom romanu...Baš briga sve one ravnodušne kibicere sa Instituta i fakulteta za ovu književnost koja iritira malograđane i kolaboracioniste – one koji ismevaju antifašizam i jugoslovensku ideju. Ne vide da treba da budu još uznemireniji i da na vreme pozovu i snajku i Ciju (CIA-e). Roman *Pas i kontrabas* ide znatno dalje od terapijske evokacije srca tame prošlosti, represivne, autoritarne, velikosrpske, kolonijalističke, revanšističke, zločinačke... Priziva internacionalnu klasnu solidarnost i poziva na revoluciju, onu koja se mora odviti u nama i onu opštu, za sve prezrene *na svetu*.

A između stalne evokacije i utopijske budućnosti i dalje, kao i pre 14 godina, stoji imperativ promene kulturnog modela i projekat betoniranja proklete avlije, posao koji kao da se nije makao sa početne tačke.

Ovde psi neće postati sasvim pitomi – ni džez ne sme smanjiti broj obrtaja niti gudalom prevući svoju poslednju stvar ■

anti CEMENT

Piše: Zorana Simić

PREKO BLATA DO ZVEZDA

Posežući za Levinasovim rečima – *Prošlost drugih i, unekoliko, istorija čovečanstva u kojoj ja nikad nisam sudelovao, kojoj nikad nisam prisustvovao, jeste moja prošlost* – Saša Ilić je već geslom svog prvog romana (*Berlinsko okno*, Fabrika knjiga, 2005) današnjim tumačima ponudio jedan mogući ključ za razumevanje njegovog celokupnog dosadašnjeg opusa, ali i njegove recepcije i njenog postepenog osipanja. Uznemirenom pogledu kroz *Berlinsko okno* prethodilo je, u to vreme vrlo obećavajuće i još uvek sugestivno, *Predosećanje građanskog rata* (2000), koje se žanrovski koleba između kratkog romana i kompaktne zbirke kratkih priča, kreiranih u dijalogu sa Kišom kao pomnim reinterpretatorom Borhesa. Iste godine pojavila se i pripovetka „Brodograditelj“, i to u zbirci kratke proze šesterice primenjenih autora tada „novije generacije“, nazvanoj *Pseći vek*, čiji je izdavač bio Beopolis, a urednik sam Saša Ilić. Nakon relativno duge pauze, naročito s obzirom na dominantnu dinamiku objavljivanja u Srbiji, Fabrika knjiga je 2010. godine izdala i njegov drugi roman, *Pad Kolumbije*, s kojim je primetno (o)padala i recepcija. Ostajući dosledan brizi o tekstovima i sklon njihovom objavljivanju u gotovo pravilnim razmacima, Saša Ilić se ponovo oglasio pet godina kasnije, ali ovog puta dvema zbirkama kratkih priča – *Dušanovac*. *Pošta* i *Lov na*

jezeve (Fabrika knjiga, 2015) – koje jedva da su naišle na kritički odjek. Očekivano, podjednako dugo pripremao je i svoj treći roman, *Pas i kontrabas*, objavljen krajem 2019. godine, ali ono što može delovati neočekivano jeste promena višegodišnjeg izdavača, a time i urednika – Fabriku knjiga zamenio je novosadski Orfelin, a poziciju Dejana Ilića preuzeo Milenko Bodirogić.

S obzirom na dosledno slabljenje recepcijskih radara u susretu sa prozom Saše Ilića, još jedno iznenađenje za javnost stiglo je u vidu NIN-ove nagrade kritike za roman godine, ali i piščeve odluke da, uprkos nekadašnjem radikalnom bojkotu (2011. godine), primi ovo priznanje. Reakcije koje već nedeljama prate taj događaj, pak, teško da mogu šokirati nekoga ko ima sistematičnije uvide u „logiku“ književnih borbi u našoj zemlji, a time i vanknjiževni – esejistički, književnokritički i publicistički – angažman Saše Ilića, na prvom mestu u podlistku *Beton*. Upravo on je, bez ikakve sumnje, bio jedan od važnijih razloga za dosadašnje ignorisanje ovog pisca u dominantnim tokovima tzv. književne scene (sintagma koja nehotice dočarava teatralni karakter onoga što Burdije prepoznaje kao *književno polje*), a time i anonimnost među čitalačkom publikom u Srbiji. Anonimnost je upadljivija utoliko što je u snažnom kontrastu sa književnokritičkim ushiće-

njima s kojima je (d)očekivana rana proza Saše Ilića, koji ne bi bio nimalo čudan da se lako i izvesno može reći da su ta očekivanja, kako se neretko događa, vremenom izneveravana. Ali u slučaju Saše Ilića to se jednostavno nije dogodilo. Reč je o autoru koji, načelno, svakim potonjim potezom prevazilazi doseg prethodnog, a taj uspon se, između ostalog, može pratiti uporednim čitanjem njegova tri romana. Uprkos činjenici da bi se njegova prva prozna knjiga iz aktuelne perspektive mogla nazvati *predosećanjem književnog rata*, čiji je, s jedne strane, i on sam učesnik, ali i još važnijoj – da je takav patrijarhalan i radikalizovan vid borbe u svojoj osnovi problematičan i podložan kritici, Saša Ilić je to čitanje zaslužio i zahvaljujući tome što je u kontekstu ovakvih borbi neizostavno, iskreno i dosledno, tokom svog javnog delovanja progovarao sa jasno osmišljenih i *predočenih* pozicija, ne skrivajući se iza lažne deklarativne nepristrasnosti ili prividne ideološke neutralnosti, koje su od ove scene, u bitnoj meri, napravile bal pod maskama, na koji mladi književni kritičari ponekad stižu uz osećaj šoka, izneverenosti i tuge.

Takva osećanja možda su takođe posledica svesti da su talozi prošlosti i tokovi istorije u kojima pojedinac nije učestvovao ipak deo njegovog ličnog identiteta i nužan korak na putu njegove stalne izgradnje, svesti koja presudno prožima sva tri romana Saše Ilića. U *Berlinskom oknu* nas tim putem vodi neimenovani „mladi čovek“, narator i protagonist upadljivo nesklon ispovednom tonu, čija se autorefleksivnost predočava eliptično, minimalističkim potezima, najsugestivnije na samom kraju. Priča o sećanjima na žrtve i žrtava Drugog svetskog rata, ali i građanskog rata u Jugoslaviji (a ta sećanja nisu *izjednačena, već jukstaponirana*), „koju nam neće ispričati on, nego ljudi koje

ŠTRAFTA

Piše: Aleksandra Sekulić

ZA ONE SA STARIJIM ULAZNICAMA

Tekst namenjen čitaocima *Zimske prepiske o „Letnjem filmu“* koju smo Saša Ilić i ja objavili u *Betonu* februara 2013. godine, o „Letnjem filmu“ Sabolča Tolnaia iz 1998. godine. Sada ćemo se Letnji film i ja dopisivati o Sašinoj knjizi. Koristiću ga u nemilosrdnoj montaži, o kojoj možete suditi samo ako pogledate film. I pročitate knjigu.

Aleksandra: Letnji filme, počijem da čitam novi roman Saše Ilića, „Pas i kontrabas“, i vodi me na Du-

nav, odnosno Dunavac kod Kovina, meni toliko poznato mesto. A opet, posle svih tih šetnji i zurenja u vodu Dunavca u mojim godinama odrastanja, nikad mi nije palo na pamet da zamišljam kako mi izgledamo ribama iz dubine, i da li je njihova vizura ona prava, nisam ni mislila da u toj vodi gde se brodići čamci parkiraju ima mnogo života. To valjda i treba da radi književnost sa percepcijom. I tu, na samom početku, iz Dunavca je izvađeno telo utopljenice, dok se na obalu nevešto iskrcava pridošli muzičar sa

kontrabasom. A koliko smo se 1990ih šalili da je Kovin naš „Twin Peaks“ – evo i scene koja zaziva ovu analogiju. Samo što iz reke nije stiglo telo Lore Palmer, već jedne trudnice, Sirijke, migrantkinje.

Letnji film: (o izbeglicama iz rata 1990ih, razgovor na obali Paličkog jezera) „Ti ih vidiš? Ovde ih niko više ne primećuje.“

Aleksandra: Dok likovi Sašinoj romana pokušavaju da pokrenu auto i pođu sa zaleđenog Dunavca ka Neuropsihijatrijskoj bolnici, vide obrise hotela na tvrđavi. To je hotel „Stari grad“. Moja mama, arheološkinja, pričala mi je kada bismo se šetali po njoj: utvrđenje Castrum Cave, na nekadašnjoj rimskoj granici, tu su centurionu IV flavijevske legije grob podigli njegovi oslobođeni robovi.

Letnji film: „U sred ničega.“

Aleksandra: I ja sam tako zamišljala ovu obalu Dunava u rimsko vreme. Ali, najveća neuropsihijatrijska ustanova ima jaku gravitaciju, stvorila je i

centar nečega, rekla bih, barem po početku romana. Fascinacija ovom ustanovom već se pojavila i ranije, u književnosti Danila Kiša. Svojevremeno je u fanzinu „Nada“ iz Pančeva napravljena mapa „banatskog trougla“: Kovin, Vršac, Jabuka, tri tačke u kojima su psihijatrijske ustanove. Kada smo išli u gimnaziju 1993. godine, kolona pacijenata iz Neuropsihijatrijske bolnice u Kovinu mimoilazila se sa nama, oni su išli u grad, mi u školu, i povremeno bi se desila i komunikacija (meni je jedan od njih iznenada rekao: „Sa doktorom sam super, ali sestra je grozna!“), i nastavio svojim putem). Verovatno u nedostatku grejanja, lekova, ko zna čega sve, ovi ljudi i žene u prugastim mantilima hodali su gradom (samo je jedan „vozio“ veliku kestenovu granu po kolovozu). Sakupljali su cigarete ili od opušaka pravili nove, dobijali novac od ljudi, ali bi vrednost tog novca nestala za par sati. I sa tim zastarelim novčanicama oni bi ipak uspevali da „kupe“ po cigaretu-dve u

sreće”, tako dobija blago mozaičnu strukturu, premreženu privilegovanim pripovednim glasovima preostalih likova, među kojima najsnažnije odzvanja onaj profesora Grebera. Njegov značaj i učiteljsku ulogu u romanu *Pas i kontrabas* nasleđuje i produbljuje dr Julius, a poziciju „mladog čoveka”, od koga u utisku čitaoca nakon zatvaranja knjige ostaju gotovo samo usamljenost i hronične pulsirajuće glavobolje, džez kontrabasista Filip Isaković. Iako se jasno oslanja na strukturu *Berlinskog okna*, Saša Ilić je u trećem romanu usložnjava tako što mrežu privilegovanih glasova (i u ovom slučaju reč je o žrtvama opresije i izgnanicima, ali sa naglašenijim revolucionarnim, umetničkim i eshatološkim impulsom) uokviruje i prožima podjednako mozaičnom, i sada znatno izraženijom, pripovešću o individualnom putu protagoniste i njegovoj traumatizovanoj ličnosti. Nijednog trenutka, pritom, ne gubi iz vida impresivno osmišljenu epsku panoramu, još širu i složeniju od one iz prvog romana.

Uočava se ovde i snažna filmičnost, koja i inače karakteriše prozu Saše Ilića, kao i sklonost ka faktografskom i fotografskom u pripovedanju, koja doprinosi njegovoj kišolikosti. Ali dok *Berlinsko okno* donekle ispašta zbog njihove prenapetosti nauštrb događajnosti, postajući nalik na rane Vendersove filmove koji najsugestivnije govore svojom atmosferom, *Pas i kontrabas* uspešno prevazilazi ovaj problem, što i nije čudno ukoliko se ima u vidu *Pad Kolumbije*. Naime, u drugom romanu Ilić u nekoliko odstupa od pripovednog modela karakterističnog za preostale: naracija se, za promenu, odvija u trećem licu i autor se u mnogo većoj meri oslanja na obrasce tzv. žanrovske književnosti, prvenstveno (političkog) trilera, nadilazeći ih u isto vreme. *Pad Kolumbije* tako postaje precizno osmišljena, multitemporalna

i dinamična priča o proizvodnji medijskog diskursa, ali i transgeneracijskom prenosu krivice i odgovornosti, u čijem su središtu životi Vladimira Berata, urednika *Politikine* rubrike „Odjeci i reagovanja”, i njegove ćerke Irene, koja se suočava sa istinom o svom ocu i svešču o neželjenoj istoriji države u kojoj je rođena. Ovo uspešno iskustvo Ilić primenjuje i u romanu *Pas i kontrabas*, a sklonost intertekstualnosti podiže na dosad najviši, najsloženiji i najubedljiviji nivo. Ipak, ono što poslednji roman u najvećem stepenu razlikuje od prethodnih jeste formalno oslobađanje, postignuto čvršćim oslanjanjem na (post)modernističke moduse izgradnje autoreferencijalnosti, stopljenim sa džezičnom strukturom – džez reference rasute po njegovim pripovetkama ovde postaju mnogo više od komentara, izvirujući i ulivajući se u sve pore teksta.

I u čemu je onda problem? Vrlo grubo rečeno, odlika dobrog romanopisca danas i jeste iznalaženje adekvatne forme kojom će obuhvatiti ideje, utiske ili priče koje želi da prenese svojim čitaocima, otvarajući se ka njima, tj. ne pretendujući pritom na nepokolebljivo sveznanje i zloupotrebu takve sveznajuće pozicije. Saša Ilić svakim korakom to postiže u sve sugestivnijoj meri, stvarajući otvoreno delo koje uključuje i brehtijansku provokaciju. Takvi romani ne moraju se svima doimati sjajnim, ali njihovo svođenje na puki pamflet može biti posledica samo dve stvari: njihovog doslovnog nečitanja ili njihovog čitanja sa povezom na očima. Taj povez, pak, vrlo verovatno, može imati veze sa činjenicom da, koliko god cenio književnost i bio svestan višestrukosti njenih (estetskih) potencijala, Saša Ilić ipak ne dopušta sebi da izgubi iz vida ni brojne potencijale *estetizacije politike*, osećajući odgovornost i spremnost da im se po-etički suprotstavi ■

MIKSER

Piše: Nađa Bobičić

KONTINUITETI I DISKONTINUITETI NA KNJIŽEVNOJ SCENI

Književnost ne čine samo dva sukobljena tabora, iako se tako poslednjih sedmica, preciznije od dana pred dodjelu NIN-ove nagrade, čini. Naprotiv, ona se na više nivoa može posmatrati kao polje koje nastaje u dinamičnom odnosu između kontinuitetâ i diskontinuitetâ. Tako će svaka pojedinačna knjiga čitana iz jednog ugla reflektovati kontinuitet jedne poetike i/ili politike, ali iz drugog diskontinuitet. Koliko vješto se autorka ili autor nose sa izazovom balansiranja između onoga što je već mejnstrim i onoga što se tome u nekoj formi avangarde opire, određuje u konačnici zaokruženost i uspešnost svakog književnog teksta kao ujedno autonomnog djela, ali i interteksta.

Pisanje o raspadu Jugoslavije i njegovim posledicama jeste kontinuitet koji dominira regionalnom književnošću već četvrt vijeka. To je, sada već, književnoistorijska činjenica, te samo krajnje konzervativna književna struja na svako zapaženije djelo iz ovog korpusa iznova reaguje kao na svetogrđe i provokaciju. Nagrađivanje i isticanje romana koji se bave ovom temom na antinacionalistički način, poput onih iz najužeg izbora za NIN, povod je za pozivanje na „moralnu nekompetentnost” žirija. S druge strane, i žiri se, kao i potpisnici bojkota, poziva na „apolitična” čitanja, pa se

štvenih tokova. Da li će time „samo” reprodukovati društveni *status quo*, ili će ga se kroz tekst kritički osvjeteliti i preispitati, odlučuje ne samo o pukoj aktuelnosti knjige, već i njevoj umjetničkoj svrsishodnosti. A kako društvena stvarnost nikako ne uspijeva da prevaziđe posljedice ratnih razaranja, sve više kretirajući sa radikalnim desničarskim politikama i metodama, potpirujući strah od novih sukoba, očekivano je da poslednji rat sa ovih prostora bude jedna od dominantnih tema. Zato, književno pisanje, ako je iole dobro, što znači kreativno i otvoreno, pokušava da na umjetnički način prikaže devastirajuće posljedice koje nasilje ostavlja kako na svaku pojedinačnu osobu, tako i na šire zajednice. S tim u vezi je još jedan kontinuitet – pisanje o posttraumatskom stresnom poremećaju i o njegovom institucionalnom liječenju. Metafora psihijatrijske bolnice, na kojoj se zasnivala *Luzitanija* (nagrada NIN 2018) i dobar dio romana *Pas i kontrabas*, nagrađenog ove godine, pogodna je iz očiglednih razloga, ona istovremeno predstavlja izolovan svijet, a opet i svijet u malom.

Istina, PTSP se u kontinuitetu prikazuje kao isključivo muška bolest, žensko iskustvo rata se prećutkuje ili se svodi na prikaze silovanih i raskomadanih ženskih tijela. Ženskim likovima je uskraćeno pravo na perspektivu, na govor, kamoli na aktivnost. Tako i književnost perpetuirala nasilje iz realnosti, žene su samo predmet pogleda i nasilja muških likova, umjesto da se kroz tekst to nasilje nedvosmisleno dekonstruiše, kroz uključivanje ženskih ratnih iskustva u svoj njihovoj kompetentnosti. Rat možda jeste primarno bio „muški” sukob, isto kao što su potonje književne debate gotovo isključivo muške – dovoljno je pogledati samo gostovanja u emisijama, napisane članke u novinama, sastave žirija, broj djela koje su pisale književnice u ukupnoj produkciji i onih koje su nagrađene itd. To međutim ne znači da je dovoljno da književnost perpetuirala postojeće stanje. Izuzetak od ovog kontinuiteta su romani, koje opet po pravilu pišu književice, poput *Ravnoteže* Svetlane Slapšak (dobitnika Vitalove nagrade za 2017) i *Uhvati zeca* Lane Bastašić (u najužem izboru za NIN 2019). A s ovim u vezi je posebno zanimljiva teza Jasmine Lukić kako je prva knjiga postjugoslovenske književnosti – knjiga teško određivog žanra koju čine pisma, poruke i pjesme koje su tokom rata razmjenjivale četiri jugoslovenske književnice Biljana Jovanović, Maruša Krese, Rada Iveković i Radmila Lazić. Od konstitutivne knjige na početku ovog korpusa, od aktivne uloge da i u toku samih ratnih dejstava održavaju regionalne veze i međusobno se ispomažu, žene su i kroz književnost ponovo svedene na jednodimenzionalni tjelesni ratni plijen.

Kontinuitet ne znači da je neka praksa sama po sebi dobra ili loša, niti da je izolovana od drugih. Kontinuitet antinacionalističkog pisanja o ratu nažalost je povezan sa ućutkivanjem žena. Izbor žirija da skrene pažnju na očito angažovane romane, u koliziji je sa kontinuitetom „apolitičkog” čitanja istog tog žirija, ali i šire, čak suprotstavljenog dijela književne scene. Važi obratno, i za diskontinuitete, ni oni ne moraju uvijek biti dobri iako imaju potencijal da pokreću književnost, da pomjeraju utvrđene tokove.

→ Marijana Markoska: Studija drevnog papira

prodavnicama usput, jer su se zbog nestašice i inflacije kupovale na komad, pa su ih prodavci i za nevažeci novac „prodavali” pacijentima, nastala je paralelna ekonomija, bez zarade, možda bismo je mogli zvati i teatrom. U proleće, kada smo išli na obavezni kros za srednjoškolce, videli smo pacijente u prugastim mantilima kako leže u dvorištu bolnice na kartonima od kutija, na kojima je bio znak Evropske ekonomske zajednice, sunčali su se. I u Sašinom romanu se pojavljuje terapija suncem, u nešto drugačijoj formi, planski sprovedena. Zapravo, ovaj roman mi je prvi put prikazao život iza tih vrata, jer malo sam znala o toj ustanovi, ili - malo sam želela da znam.

Letnji film: (kroz lik Lajka Feliksa) „Stara priča.” Aleksandra: Mnoge su priče i legende kolale o bekstvima iz bolnice, ali 1993. godine, samo iskustvo mimoilaska kolona đaka i kolona pacijenata potpuno mi je obesmisllilo te priče, otelo im je mistifikacije, strepnje, legendu. Sašin roman poči-

nje istragom bekstva dve grupe pacijenata, koje su različito videle kako oslobađanje (od gladi, pa i ostalog) treba da izgleda. Jedan od pacijenata bio je i sam doktor („u prethodnom životu”), i njega upoznajemo kroz oči glavnog junaka romana kako izlazi iz kancelarije doktorke sa uzvikom „Nećete me slomiti!”. Dr Julius izgleda da zna mnogo o operaciji grupne terapije koja se sprema pacijentima, eksperimentalnoj metodi „menadžmenta” memorije. Posebno one vezane za traumu, dakle brisanja pamćenja i, samim tim, ponašanja koje proističe iz ovog iskustva. Čini se, ovde na početku romana, da je to najveća neizvesnost, kako će se svi oni prema grupnoj terapiji odnositi i kako će podnositi implementaciju nečega što je već „izdoktorirano”, doduše, na pacovima.

Letnji film: (napetost oko naherenog gnezda na zgradi u Budimpešti u iščekivanju hoće li ptici da polete) „Pašće, neće pasti, pašće, neće pasti ...” ■

gledano iz tog ugla prepoznaje jedan problematičan kontinuitet pristupa književnosti, kod grupa koje su na jednom nivou predstavljene kao zavađene.

Ta se praksa čitanja van konteksta, ili tačnije *fingiranje* da se može čitati van konteksta, da je to nekakav poželjni standard, ne zasniva niti na jugoslovenskoj kritičarskoj tradiciji, barem od sedamdesetih godina i radova Svetozara Petrovića, niti na savremenim književnim teorijama koje su nastajale tokom prethodnih pola vijeka, a koje polaze od pretpostavke o političnosti i kontekstualnoj uslovljenosti književnog teksta. Pozivanje na „apolitična” čitanja samo je signal da se žele sakriti stvarne političke pretpostavke i implikacije onih koji pišu i onih koji profesionalno čitaju. Srećom, veći broj romana iz ovogodišnje produkcije zasnivao se na onome što inače književnost „samo” i radi, a to je praćenje dru-

Roman *Pas i kontrabas* značajniji je zbog toga što preuzima dosadašnje kontinuitete i sažimajući ih, preoblikuje u nov višestruko premrežen tekst. Diskontinuitet u odnosu na dosadašnje poetike primjećuje se na samom kraju, kada se uspostavlja jasna veza između jugoslovenskih izbjeglica i sadašnjih migranata. Želja za slobodom od traume, za životom u miru ono je što ih povezuje. *Po šumama i gorama*, s druge strane, roman je koji postiže diskontinuitet upoređivanjem partizanskih stradanja sa savremenim ekološkim zločinima nad nedužnom prirodom, kao i kontrastiranjem NOB-a sa ratovima iz devedesetih. Od svih ovogodišnjih romana to je tekst koji je uspio da najviše skrene poetike u novom pravcu. Roman *Yugoslav* ženskom, intimističkom perspektivom na život pripovjedačinog oca, mijenja uobičajeni fokus na predradni period, rat i poraće. Nostalgija i idealizacija za prošlim, ljepšim vremenima, kao i žal gubitka prisno su i sugestivno uobličene. Dok se u romanu *Grozota ili...* diskontinuitet u odnosu na prethodne poetike najviše primjećuje u pokušaju i eksplicitnom promašaju teksta da na drugačiji način, sem doslovnim raspadanjem jezika, objasni otkud zlo u svijetu, otkud zločin u Srebrenici, otkud još jedan genocid? U svakoj od gore pomenutih knjiga, specifična kombinacija i odnos prema kontinuitetu i diskontinuitetu tvore manje ili više zaokružen i autentičan fiktionalni svijet. Ali čitanje svake od njih, kao i kritički pregled širih književnih i interpretativnih tokova, ne može se svoditi samo na jedan nivo, na jedan sukob, bilo politički bilo poetički ■

ARMATURA

Piše: Vladimir Bjeličić

ŠTA SE, ZABOGA, DOGODILO SA STRUKOM?

Nakon godinu dana od raspisivanja konkursa za izbor direktora Muzeja savremene umetnosti u Beogradu (MSUB), te zatišja nastalog tim povodom, Vlada Srbije je krajem prošlog meseca tekuće godine imenovala Viktora Kiša, diplomiranog keramičara i organizatora festivala Devet u Staroj Ciglanji za vršioca dužnosti direktora ove državne institucije. Ova vest izazvala je bujicu negativnih reakcija stručne javnosti, među kojima je i značajan broj javnih saopštenja udruženja i organizacija koje vide ovakvu odluku kao opasan presedan i zahtevaju opoziv iste. Situacija je dodatno zaoštrena istupanjem stručnog tima muzeja koje se takođe usprotivio iznenađnom imenovanju uz iskazanu zabrinutost za profesionalni integritet i ugroženost daljeg rada, kao i odlaskom istoričara umetnosti i profesora Nikole Šuice sa pozicije predsednika Upravnog odbora MSUB. Svemu pomenutom u prilog ide i niz problematičnih izjava koje je Kiš izneo u medijima u proteklih par dana u pokušaju da izrazi svoje oduševljenje, objasni kako je imenovan, ali i predstavi vlastitu agendu i buduću programsku orijentaciju Muzeja.

Dakle, novonastala situacija je u tom smislu sasvim jasna budući da je zvanični konkurs izignorisan bez ikakvog obrazloženja, a na mesto v.d. direktora je dovedena sasvim nekompetentna osoba u odnosu na standarde propisane konkursom. Uprkos različitim spekulacijama u vezi sa povezanošću Kiša sa vladajućim strukturama, te u više navrata kritikovanim telom Saveta za kreativne industrije ili njegovog novostvorenog oblika *Srbija stvara*, neophodno je posvetiti više pažnje značenju mera vrlo profilisane državane kulturne politike, te pažljivom sagledavanju svrhe onoga o čemu je najviše bilo reči u svetlu pomenutog konkursa, a to je sasvim izvesno struka.

Time se potencijalno otvara i Pandorina kutija, međutim, ovde više nije reč o tome na koji način pristupamo Kišovoj ili nečijoj drugoj ne-

zi sa vladajućom većinom, kao da potire nepobitnu činjenicu da je imenovanje Kiša za v.d. direktora samo jedna u nizu promena kojima se suštinski želi produbiti očigledna ograničenost umetničke scene i svih njenih aktera da ideološki stanu u odbranu vlastitog integriteta. Tvrdi da „gde god se okreneš samo kritika, utemeljena ili ne - svejedno, jer to je na kraju uzaludno trošenje energije ako se ne postiču nikakvi ciljevi“ (2), Kiš plastično ukazuje na preterano kritikovanje u svetlu nedovoljnog rada i kreativnog zanosa na sceni, njegova izjava se svakako može protumačiti kao odlična ilustracija pomenute tržišne tendencije. Međutim, način operisanja, kao i estetičko-etička načela ovog umetnika/preduzetnika i od skora v.d. direktora MSUB zbilja su u drugom planu u odnosu na višedecenijsku tišinu karakteristič-

stručnosti, već kako intervenišemo u polju delovanja različitih agenasa koji tu struku čine. Reč je o istoriji umetnosti, disciplini čiju su postulat već dugo vremena na različite način kompromitovani (uključujući šire i čitav sistem umetnosti u lokalnom kontekstu), a koja je do te mere društveno marginalizovana.

No, pre nego što dođemo do odgovora šta se, zaboga, dogodilo sa strukom, neophodno je sagledati na trenutak pomenutu kulturnu politiku. Iako je opšte mesto da je kultura (pa samim tim i umetnost) poprište različitih društvenih i političkih interesa u savremenom trenutku, u lokalnom kontekstu primetan je rastući interes vladajuće strukture za sveopštu komodifikaciju vizuelnih umetnosti, sa izraženim fokusom na savremeno stvaralaštvo. Taj proces podrazumeva primarni fokus na tržišne potencijale umetničke produkcije, te neutralizaciju onih strategija i metoda često označenih kao *angažovana umetnost* i, konačno, de-ideologizaciju oličenu u ignorisanju zavidnih muzeoloških dostignuća i praksi nastalih u jugoslovenskom periodu. Najbolji primer jeste nekadašnji Muzej istorije Jugoslavije, koji je sa promenom imena promenio i programski fokus na obradu i predstavljanje artefakata vezanih za period prve odnosno Kraljevine Jugoslavije, što je dominantnom političkom diskursu ideološki bliže nego sporni socijalizam. Dakle, ova tendencija je u vezi sa pomenutom strukom tako što koincidira sa nedostatkom kritičkog diskursa neophodnog za artikulaciju problema specifično vezanih za uslove rada kako institucionalnih, tako i nezavisnih tela, pojedinki i pojedinaca aktivnih na lokalnoj umetničkoj sceni. Mimo stereotipnih spekulisanja da je to sve posledica međusobnih razlika, nesuglasica, različitih interesa, čini se da srž problema leži u nedostatku jasnog idološkog pozicioniranja pomenutih agenasa i s tim u vezi konkretnog delovanja.

Iako opravdan šok izazvan evidentnim zaobilazanjem osnovnih zakonskih regulacija na nivou državne institucije, te generalnom društvenom atmosferom u kojoj dominiraju orthačko-interesne interakcije u posrednoj ili neposrednoj ve-

nu za lokalnu scenu čije se neslaganje sa pojedinačnim državotvornim odlukama dešava povremeno i sa malim fokusom šire javnosti. Kiš je zasigurno ovde samo figura koja se sticajem okolnosti našla podesnom da preuzme breme vršioca dužnosti kako bi se različiti (lični ili veći) interesi sproveli u delo. Međutim, pri analizi tih interesa i razmatranju metoda uz pomoć kojih bi se oni problematizovali neophodno je vratiti se unazad, te početi upravo od objektivnog sagledavanja jezivog stanja u kome je struka, pa i celokupna scena (npr. kritičkim sagledavanjem rada katedre istorije umetnosti Filozofskog fakulteta, ali i studijom slučaja fokusiranom na broj istoričara umetnosti koji su direktori muzeja i ustanova kulture u Srbiji i njihove domete).

Važno je i za trenutak vratiti se pitanju treba li braniti Muzej na Ušću? (2) koje u istoimenom tekstu Jelena Vesić postavlja ne bi li precizno secirala konkurs za izbor direktora MSUB, ali i širi kontekst kulturne i institucionalne politike ukazujući na kauzalnosti pomenutih tendencija komodifikacije, te njenih problematičnih ideoloških implikacija. Odgovor na ovo sasvim sigurno simboličko pitanje koje je problematizovalo struku bilo je teško pružiti i pre šest meseci kada je ono postavljeno, te je neophodno sagledati ga u odnosu na drugo, daleko urgentnije pitanje - da li je struka kadra da digne glas i stupi u akciju - gde, kada i za koga?

Uzimajući u obzir opšte društvene (ne) prilike i očigledni državni intervencionizam, u ovom trenutku ostaje nam da se nadamo da će baš ova situacija oko imenovanja vršioca dužnosti direktora MSUB dovesti do potpune i solidarne konsolidacije, te neophodne radikalizacije zahteva struke odnosno umetničke scene, veću vidljivost i prisustvo u medijskom prostoru, ali i povratak njenog integriteta ■

Autor je istoričar umetnosti

1. Citat preuzet sa: <http://www.seecult.org/vest/kis-i-ja-sam-bio-zapanjen-prilikom-u-msub-u-potekla-od-marine>
2. <https://www.masina.rs/?p=10590>

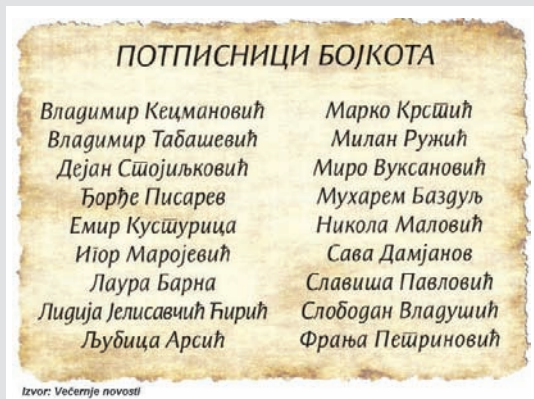
ZID

Marijana Markoska Studija drevnog papira

Kada je objavljen uži izbor za NIN-ovu nagradu, desio se bojkot pisaca, i pojavio se na internetu u formatu JPEG, dakle slike, koja predstavlja iskrzani, stari papir sa nalepljenim (novijom terminologijom rečeno: „pejstovanim“) spiskom imena pisaca u bojkotu NIN-ove nagrade.

Obrazloženje bojkota, potpisi pisaca teško povezivih knjiga, na primer: „Semolj zemlja“ i „Kolači, obmane, nonsensi“, game uz rame, sve to na iskrzanom virtuelnom papiru, učinilo je da pomislimo da se radi o nekoj brzoparodiji, jer ovaj veštački drevni JPEG papir na internetu obično se nađe sa „pejstovanim“ mudrostima i izrekama na motivacionim grupama i stranicama. Ko se to tako hitro setio da jednim

potezom da preciznu vizuelnu analogiju ovoj akciji književnika, zavidesmo na brzini. Međutim, predumišljaja nema - to je format medijske diseminacije bojkota koji nije parodijski konstruisan, već je izabran, i zavisti nije bilo mesta. Drevnost je bio željeni efekat, i stoga je JPEG stari papir prizvan da ponese „pejstovane“ potpise. BETON je pozvao umetnicu Marijanu Markosku da istraži drevnost u JPEG formatu i doprinese jednom originalnom studijom. Umetnica je kao rezultat odmeravanja drevnosti papira i drevnosti njegove virtuelne slike dobila i višak, to jest nesporazume simbola i umetničkih praksi u njihovim svedenim reprezentacijama ■

Izvor: Večernje novosti

Ilustracija „Potpisnici bojkota“ preuzeta sa internet stranice Večernjih novosti <https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:842374-Sunovrat-Ninove-nagrade-Ugledni-srpski-pisci-bojktuju-kulturno-priznanje>